

9. Козловський Ю.М. Кількісні та якісні показники наукової діяльності працівників вищого навчального закладу // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: зб. наук. праць. – 2011. – № 3–4. – С.74–83.
10. Лігоцький А. О. Теоретичні основи проєктування сучасних освітніх систем. – К.: Техніка, 1997. – 210 с.
11. Образцов П. И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. – М., СПб.: Питер, 2004. – 268 с.
12. Поспелов Г. С., Ириков В. А. Программно-целевое планирование и управление (Введение). М.: Советское радио, 1976. – 440 с.
13. Рижко Л.В. Науковий простір: проблеми формування та трансформації (філософсько-праксеологічний аспект): дис. ... до-ра філос. наук: 09.00.09 / Рижко Лариса Володимирівна. — К., 2006. – 456 с.
14. Урсул А. Д. Философия и интегративно-общенаучные процессы. – М.: Наука, 1981. – 367 с.

УДК 355.233

О. М. СТАВИЦЬКИЙ

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОВАННЯ

Проаналізовано останні публікації з питання формування особистості фахівця в умовах навчально-виховного процесу. Визначено пріоритетні напрямки професійного виховання у вищих навчальних закладах. Розглянуто значення сучасних підходів до виховання – особистісного, культурологічного, діяльнісного, компетентнісного, роль об'єктивних і суб'єктивних чинників. Визначено основні суперечності у процесі виховання та зроблено пропозиції щодо їх усунення.

Ключові слова: особистість фахівця, професійне виховання, сучасні підходи до виховання, об'єктивні і суб'єктивні чинники

О. М. СТАВИЦЬКИЙ

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА В УСЛОВИЯХ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В КОНТЕКСТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ

Проведен анализ последних публикаций по проблемам формирования личности специалиста в условиях учебно-воспитательного процесса. Определены приоритетные направления профессионального воспитания в высших учебных заведениях. Рассмотрено значение современных подходов к воспитанию – личностного, культурологического, деятельностного, компетентностного, роль объективных и субъективных факторов. Определены основные противоречия, возникающие в процессе воспитания, и сделаны предложения по их решению.

Ключевые слова: личность специалиста, профессиональное воспитание, современные подходы к воспитанию, объективные и субъективные факторы.

O. M. STAVYTSKY

FORMATION OF PROFESSIONAL IDENTITY IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL PROCESS IN TERMS OF PROFESSIONAL TRAINING

The article analyzes the latest publications on the problems of professional identity formation in terms of educational process, the main priorities of professional training in higher educational establishments are defined, the importance of modern approaches to education are outlined (personal, cultural, activity, competence), the role of objective and subjective factors is emphasized; the basic contradictions that arise in the process of education are identified and made proposals for their solution.

Keywords: professional identity, professional training, modern approaches to education, objective and subjective factors.

Останнім часом все більше фахівців, які займаються з педагогічною практикою та роботою в молодіжному середовищі, звертають увагу на необхідність вирішення проблем, пов'язаних з недосконалістю сучасної системи виховання. Логіка суспільного розвитку висуває цю проблему до пріоритетних.

Як показує досвід, навчання, що нехтує гуманістичною, психолого-педагогічною, духовно-етичною складовими та зорієнтоване тільки на технологічну трансляцію знань, не забезпечує повного професійного успіху фахівця і може спричинити кризу його соціокультурної та особистісної ідентичності. Отже, проблему необхідності виховання як невід'ємного елементу навчального процесу у ВНЗ не тільки не можна знімати, а й, навпаки, сьогодні вона набуває особливої ваги та гостроти.

Це зумовлено тим, що без вирішення питання створення ефективної системи професійного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників неможливе забезпечення високого рівня безпеки державного кордону України, держави та особистості у військовій сферах та інших областях.

Сучасна педагогічна теорія активно формує концептуальні основи, обговорює різні підходи для ефективної організації виховної діяльності у різних типах навчальних закладів. Інший рівень осмислення виховання в сучасних умовах пов'язаний з обговоренням цілей, задач, змісту, методів і умов виховання слухачів та курсантів у військових вузах, формуванням їх особистості в цілісному навчально-виховному процесі.

Розглянемо, як відображена практика виховної роботи у ВНЗ у науково-педагогічній літературі.

Л. О. Белова розкриває місце, роль і нові пріоритети виховної діяльності у вищій освіті сучасної України на ґрунті нових методологічних підходів й аналізує протиріччя і проблеми, з якими зіштовхується виховання студентства в нинішніх умовах [2, с. 4]. Підкреслюється, що виховання у ВНЗ є визначальним чинником і необхідною складовою полікультурної освіти, бо абстрактне виховання, не пов'язане з традиціями, менталітетом, нагальними та майбутніми потребами українського соціуму, не може бути реалізованим повноцінно; воно не може сприяти формуванню цілісної особистості. Культурна й освічена особистість, – це мисляча вільно, толерантна, відкрита людина, здатна до усвідомленого етичного вибору в широкому світі культурних цінностей, духовно-етичного та творчого саморозвитку. Саме така особистість має стати «продуктом» інтелектуально-розвиваючої та виховної діяльності у вітчизняній вищій школі.

Узагальнюючи велику кількість нормативних, методологічних і методичних матеріалів, В. Л. Ортинський визначає виховання у вузі як цілеспрямований, організований і систематичний вплив вихователів, організованого соціального педагогічного середовища з метою сформувати розвинену особистість [4, с. 53]. Поняття «виховання» у такому разі охоплює весь навчально-виховний процес. У такому разі особистість і колектив є одночасно й об'єктами виховного процесу, й активними учасниками як суб'єкти виховання і самовиховання. Це додає усьому виховному процесові характер цілісної системи.

М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка та О. Н. Ярмиш вказують, що зміст професійного виховання у реальних умовах правоохоронної діяльності визначається її метою та завданнями й включає:

- систему впливу на свідомість співробітника з метою формування світогляду, системи поглядів та переконань. Основні наирями – ідеологія, правосвідомість, моральність співробітника органів внутрішніх справ;
- громадське виховання, котре полягає у вихованні людини, яка готова жити і діяти в умовах демократичного суспільства, прагнути до його зміцнення і розвитку;
- професійне виховання персоналу органу внутрішніх справ має суттєву специфічну рису – особливу роль фізичного виховання [1, с. 65].
- Визнаючи значимість вказаних напрямків вузівського виховання, відзначимо, що самі по собі ці інтегральні якості, по-перше, характеризуються високим рівнем складності, а отже, висувають різні тлумачення при розробці методики виховної роботи, по друге, їх інтегральність вимагає відповідних узагальнених організаційних заходів.

Ю. С. Мануйлов, доводячи необхідність розвитку середовищного підходу до виховання, спирається на сучасні міждисциплінарні знання у сфері функціонального структурного аналізу,

синергетики, філософської лінгвістики стосовно середовища та їх використання у виховній роботі [3]. Н. Л. Селіванова, розглядаючи сучасні уявлення про виховний простір, пропонує розрізняти середовище і простір, оскільки перше існує в даності, а друге конструюється. Якісна характеристика виховного простору – цілісність і стабільність. При його конструюванні необхідно дотримуватися певних принципів та вимог [6]. С. М. Степанов, обговорюючи питання моделювання виховної системи навчального закладу, говорить про значення методології, зокрема, врахування законів синергетики в її організації. Методологічна спільність зумовлює єдність і послідовність діяльності суб'єктів, включених у виховну систему [7].

Розглядаючи виховну діяльність у контексті особистісного підходу у ВНЗ, Е. М. Сафронова вказує на значимість формування здатності до пошуку сенсу виховання у творчості, рефлексії, вольовій регуляції, самостійності, відповідальності. У особистісно-розвиваючій школі виховання представлено як діяльність, у якій особлива роль належить педагогічній підтримці і допомозі у сфері самоорганізації і самоствердженні особистості [5]. І. Ф. Харламов вважає формування особистісних якостей основою процесу виховання і наводить певні соціальні, моральні, естетичні, санітарно-гігієнічні якості на основі ставлення молоді до тих або інших форм дійсності [8].

Огляд публікацій з проблем виховання особистості майбутнього фахівця у вузі показує, що у дослідників проблем виховання майбутніх фахівців думки про завдання, зміст, засоби виховання вузівської молоді значно розходяться. Здійснений аналіз показує, що у вузах збереглися і залишаються продуктивними багато традиційних форм організації позааудиторного життя студентів: спортивні секції, художня самодіяльність, клуби за інтересами, традиційні і сучасні, державні і регіональні свята, Дні науки і професії. Поширюються й нові форми роботи студентських загонів і корисної діяльності (наприклад, робота студентів-гуманітаріїв у релігійних громадах, з дітьми і соціально знедоленими людьми).

Разом з тим, з погляду виховання майбутнього професіонала, вищезазначений досвід можливо визнати недостатнім. Професійне виховання повинно займати більш важливе місце у виховному просторі вузу. Одночасно варто вести пошук таких форм роботи, що би, з одного боку, відповідали сучасним підходам до виховання (особистісному, культурологічному, діяльнісному, компетентнісному), а з іншого – уникали формального підходу, який виникає, коли виховна робота у вузі чітко планується. Орієнтація на організацію «заходів» призводить до пасивності більшості «охоплених» конкретною формою виховної роботи та її формалізації.

Вплив виховання, особливо при методологічно вірній його організації, значний. Тому так багато уваги приділяється його осмисленню і проектуванню у всіх типах навчальних закладів. Однак обов'язково необхідно враховувати й обмеженість його можливостей, особливо при оцінці результативності виховної діяльності на всіх рівнях педагогічної й управлінської діяльності у вузі. Тим більше, що його результати виявляються, як правило, через певний час, який необхідний, щоб сформовані ціннісні пріоритети, переконання, пройшли перевірку власним досвідом суб'єкта, показали їх життєву ефективність та перевагу.

Коли обговорюються проблеми організації виховної роботи, відзначається, що на свідомість і ціннісні орієнтації молодих людей впливає безліч соціальних факторів, у тому числі духовні, політичні, економічні, моральні пріоритети суспільства. Погоджуючись із впливом усіх соціально-економічних факторів на формування особистості майбутнього фахівця, особливо у вищій школі, де навчаються повнолітні молоді люди, треба враховувати ще два об'єктивні фактори, які зумовлюють на результативність виховної роботи. Мова йде про рівень інтелектуального розвитку і соціальних устремлінь молодих людей різного типу. Зазначені фактори багато в чому визначають ціннісні орієнтації та мотивацію до навчання, мотиви вибору професії і ставлення до неї. Причини низького рівня розвитку освітньої активності, ставлення до знань та професійного самовдосконалення варто вбачати не тільки в інтелектуальних, й соціально-психологічних умовах розвитку майбутніх фахівців. Тому необхідно змінювати психологічні механізми і способи педагогічного впливу на студентів різного типу.

Завершуючи аналіз проблем формування особистості майбутнього фахівця в умовах сучасного освітнього процесу, можемо зробити наступні висновки:

- науково-педагогічна література називає велику кількість особистісних якостей, які можуть розглядатись як цілі виховної роботи у вузі. При цьому вказуються як найбільш

загальні, так і конкретні групи якостей та особистісних характеристик. Вони можуть бути систематизовані за кількома ознаками: видами ціннісного освоєння навколишньої дійсності (моральні, інтелектуальні, фізичні, естетичні, трудові, професійні та ін.); соціально-рольовими видами діяльності людини (особистісні або загальнокультурні, громадянські, професійно-трудова та ін.); видами відносин (ставлення до себе, до інших людей, до справи). Остання типологія відображає психологічний механізм виховання, визначає, що підлягає зміні, дозволяє розглядати сформовані відносини на різних рівнях. Наприклад, ставлення до інших людей при визначеній самооцінці є основою для виховання як моральності, так і громадянськості й відповідальності. При цьому ставлення до справи (професії) повинно стати головним стрижнем виховання майбутнього фахівця;

- розгляд засобів і умов виховання у вищій школі показує складність організації та управління системою виховання. На кожному з рівнів управління до певного суб'єкта виховання виявляється власний аспект і бачення проблем та протиріч виховної діяльності. Об'єднання їх єдиною методологічною основою, погодження, організація наступності, взаємодоповнення повинно бути предметом уваги й організаційної діяльності керівництва вузу. Найбільш загальною тенденцією розвитку засобів виховної діяльності варто вважати перехід від організації виховних заходів до організації виховного простору вузу, його системного впливу на особистість майбутнього фахівця;

- організація виховної роботи у вузі вимагає враховувати обмеженість можливостей цілеспрямованого виховання, вплив на особистість молодої людини безлічі об'єктивних і суб'єктивних факторів. До перших можна віднести вплив загальної соціально-економічної обстановки в країні, рівень розвитку суспільної свідомості, ціннісних орієнтирів, що розповсюджуються засобами масової інформації, та ін. До суб'єктивних чинників відносяться сформовані до моменту вступу до ВНЗ мотиви вибору професії і вузу, індивідуально-типологічні особливості студентів, рівень їх інтелектуального розвитку тощо. Складові цих чинників є змінними, однак для цього потрібен значний час, який нерідко перевищує термін навчання у вузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфрієв М. І. Вищий заклад освіти МВС України: наук.-практ. посібник / М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, О. Н. Ярмиш. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с.
2. Белова Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Белова. – Х.: НУА, 2004. – 264 с.
3. Мануйлов Ю. С. Средовый подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов. – Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 36–41.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / В. Л. Ортинський – К.: ЦУЛ, 2009. – 470 с.
5. Сафронова Е. М. Воспитательная деятельность в контексте личностного подхода в образовании / Е. М. Сафронова // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 38–44.
6. Селиванова Н. Л. Современные представления о воспитательном пространстве / Н. Л. Селиванова // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 35–39.
7. Степанов Е. Н. Методология моделирования воспитательной системы образовательного учреждения / Е. Н. Степанов // Педагогика. – 2001. – № 4. – С. 14–19.
8. Харламов И. Ф. Формирование личностных качеств в процессе воспитания / И. Ф. Харламов // Педагогика. – 2003, № 3. – С. 52–59.

УДК 372.4

О. Т. ИИСАРЧУК

ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Досліджені чинники, умови та особливості організації освітньо-розвивального середовища початкової школи як фактора становлення духовності молодших школярів. Конкретизовані поняття та визначені основні компоненти освітньо-розвивального середовища початкової школи у контексті становлення духовності учнів, а також умови забезпечення його результативності.